

VAD KAN MEDBORGERLIG BILDNING BETYDA IDAG?

Folkhögskoleforum 2022

Henrik Bohlin, idéhistoria, Södertörns högskola,
henrik.bohlin@sh.se

- Den tidiga bildningstanken c:a 1800 –medborgare för ett fritt samhälle
- Bibliotek – Valfrid Palmgren 1909
- *Skola för bildning* 1992
- Hur får vi demokratin att fungera – en ”infrastruktur” för bildning och samtal

Gudinnan Demokratia kröner Demos, folket (Aten, 337 eller 336 f.Kr.).

Mångvetenskaplighet, ångkulturalitet & medborgerlig bildning

*Medborgerlig bildning som profil på
Södertörns högskola*

- Vår strävan kan sammanfattas i ambitionen att ge alla våra studenter vad vi kallar en allmän medborgerlig bildning på akademisk nivå. Uttrycket har vi medvetet lånat från den svenska folkhögskolan. [...] Det unika med folkhögskolan var att den samtidigt som den hade som ambition att ge unga arbetare och bondsöner och så småningom -döttrar del av det klassiska kulturarvet också gav de studerande redskap för att delta i det samhälleliga förändringsarbetet.

Kjell Östberg, utbildningsansvarig,
Södertörns högskola, 1998

Medborgerlig bildning

I demokratin:

- breda kunskaper för välinformerade demokratiska beslut
- färdigheter för deltagande i demokratisk diskussion (argumentation, kritiskt tänkande m.m.)
- personligt engagemang i det gemensamma bästa

I yrkeslivet:

- engagemang i verksamhetens övergripande mål: patienternas, elevernas etc. bästa
- "praktisk klokhet"
- yrkeskunskap & färdigheter

Varför behövs utbildning? – två synsätt

Ekonomisk motivering

Utbildning syftar till ”anställningsbarhet”;

- att de som utbildar sig kan få jobb med bra lön
- att företagen får tillgång till kvalificerad arbetskraft
- att nationens ekonomiska konkurrenskraft ökar.

Bildningstanken

- *Den demokratiska motiveringen:* Utbildning behövs för aktivt demokratiskt medborgarskap.
- *Den humanistiska motiveringen:* utbildning ger möjligheter till personlig utveckling.

Bildningstanken, c:a 1800

Wilhelm von Humboldt
(1767-1835)

- Undervisningssystemets uppgift är ”att låta alla... bildas till sedliga människor och goda medborgare”.
- ”Vissa kunskaper måste helt enkelt vara allmänna, och i än högre grad en viss bildning av sinnelaget och karaktären, som ingen får sakna. Uppenbart är endast den en god hantverkare, köpman, soldat eller affärsman, som i sig själv och utan hänsyn till sitt särskilda yrke är en god, anständig och enligt sitt stånd upplyst människa och medborgare.”
- Människans mål är ”den högsta och mest harmoniska bildningen av hennes förmågor till en helhet.”

Bakgrund: 1700-talets upplysning och franska revolutionen

- framväxande medelklass
- radikal samhällskritik - mot kyrkan, adeln, kungamakten, traditioner och konventioner, vidskepelse
- tro på förnuftet - "upplysning"
- nya idéer om utbildning
- franska revolutionen 1789
- makten ska utgå från folket – folket inte längre kungens undersåtar utan fria medborgare

Eugène Delacroix, *Friheten på barrikaderna (La Liberté guidant le peuple)*, oljemålning, 1830 (detalj), källa Wikimedia Commons

Men är folket
kapabelt att styra
sig självt?!

Kung Ludvig XVI avrättas 21 januari 1793

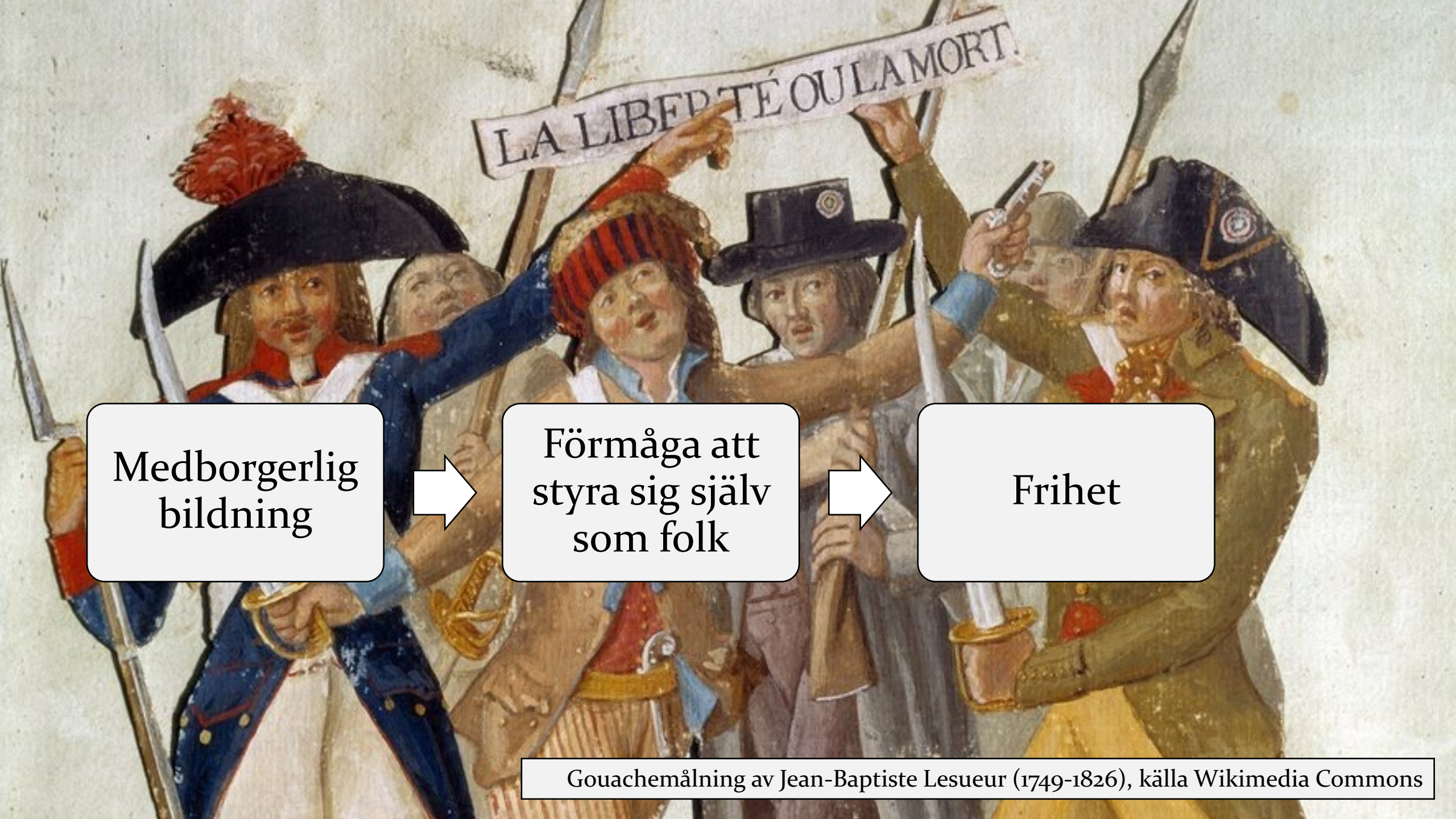
Ludvig XVI:s avrättning, färglagt kopparsnitt av Georg Heinrich Sieveking, 1793, källa Wikimedia Commons

Det franska folkets försök att erövra sina heliga mänskliga rättigheter och skaffa sig politisk frihet har bara visat dess brist på förmåga och värdighet, och har kastat tillbaka inte bara detta olyckliga folk utan en stor del av Europa ett helt århundrade i barbari och trälldom.

Politisk och medborgerlig frihet är och förblir det heligaste av alla goda ting [...] men denna härliga byggnad kan bara uppföras på den grund som utgörs av en förädlad karaktär, och därför måste man börja med att skapa medborgare åt författningen innan man kan ge medborgarna en författning.

Friedrich Schiller (1759-1805), brev till hertig Fredrik Kristian av Holstein-Augustenburg, 13 juli 1793 (min översättning)

Medborgerlig
bildning

Förmåga att
styra sig själv
som folk

Frihet

GUSTAF SILVERSTOLPE
Miniatyr av okänd konstnär
Foto SPA

[Nationens förmåga att skydda sin frihet] beredes hufwudsakeligen genom den uppfostran, hwarom Staten drager försorg. Det är genom den, som Individuens krafter utvecklas och rigtas så, att de en gång kunna sammanverka till befordrande af Statens ändamål. Den allmänna uppfostran är medlet hwarigenom Grundlagens anda sprider sig till alla delar af Statskroppen, medlet hwarigenom Statens fortskridande till en högre frihet ständigt befordras, genom Medborgares upphöjande till en högre duglighet.

Gustaf Silverstolpe, "Ödmjukt Memorial" vid 1809 års riksdag,
"Idéer om Uppfostrings-verkets förhållande till staten", 1813.

Medborgerlig bildning enligt

Skola för bildning, 1992

Skolan har en viktig roll i att ge medborgerlig bildning. Detta innebär bl.a. att kunna, vilja och våga använda det talade och skrivna språket, ha förmåga till kritisk granskning och att kunna möta och värdera argument. Det innebär också en vana att fungera i demokratiska former och en delaktighet i vårt kulturarv i vid mening.

SOU 1992:94 *Skola för bildning, s. 14.*

[D]e förändringar som skett vad gäller den politiska styrningen av det offentliga skolväsendet [innebär att] [...] ansvaret för att organisera och genomföra arbetet, upprättandet av arbetsplaner, urval av lärostoff [...] val av undervisningsmetoder osv. i hög grad överläts till lärare och elever. Därmed måste alla som är verksamma i skolan, och i första hand lärarna, ta ställning till frågan om vad som skall väljas ut för lärande och hur det skall organiseras. I grunden måste alltså frågan om vad bildning i vår tid bör vara, ställas i relation till det konkreta arbetets förutsättningar och villkor.

Skola för bildning, s. 48.

Hur gick det efter *Skola för bildning*?

- Förskjutning i bildningsdebatten från skola till högskola.
- Läroplanernas uppdelning i strävans- och uppnåendemål avskaffad 2011.
- Målstyrning på individnivå genom betygskriterier.
- Individualistisk tolkning av skolans och förskolans demokratiuppdrag.
- Rättssäkerhetskultur kring betyg.

Flera samverkande tendenser har de senaste åren förstärkt en förväntan hos elever och studenter om att i förväg bli informerade om vad de förväntas kunna för att få olika betyg. Det innebär att undervisningens resultat görs till mål för undervisningen. De svenska mål- och resultatstyrda läroplanerna förstärker denna förväntan liksom incitamenten för en baklängespedagogik med fokus på att eleverna lär sig ”se ut som om de kan”. En förutsättning för att arbeta med mål- och resultatstyrda kursplaner i linje med ett bildningsperspektiv, är att istället arbeta med elevernas verkliga kunnande och hur det kan möjliggöras i undervisningen.

Carlgren, Ingrid, 2016, ”Att kunna eller låtsas kunna”, C. E. Krogh & S.-E. Holgersen (red.), *Sammenlignende fagdidaktik 4*, skriftserien *CURSIV* 19. Århus: Aarhus Universitet, s. 13–32

Demokratifostran i förskolan – för individen eller kollektivet?

I den viktiga demokratifostran som förskolans verksamhet bygger på läggs allt större fokus på individuella val, trots att demokrati till stora delar handlar om att vara en del av en grupp. Det visar forskningen.

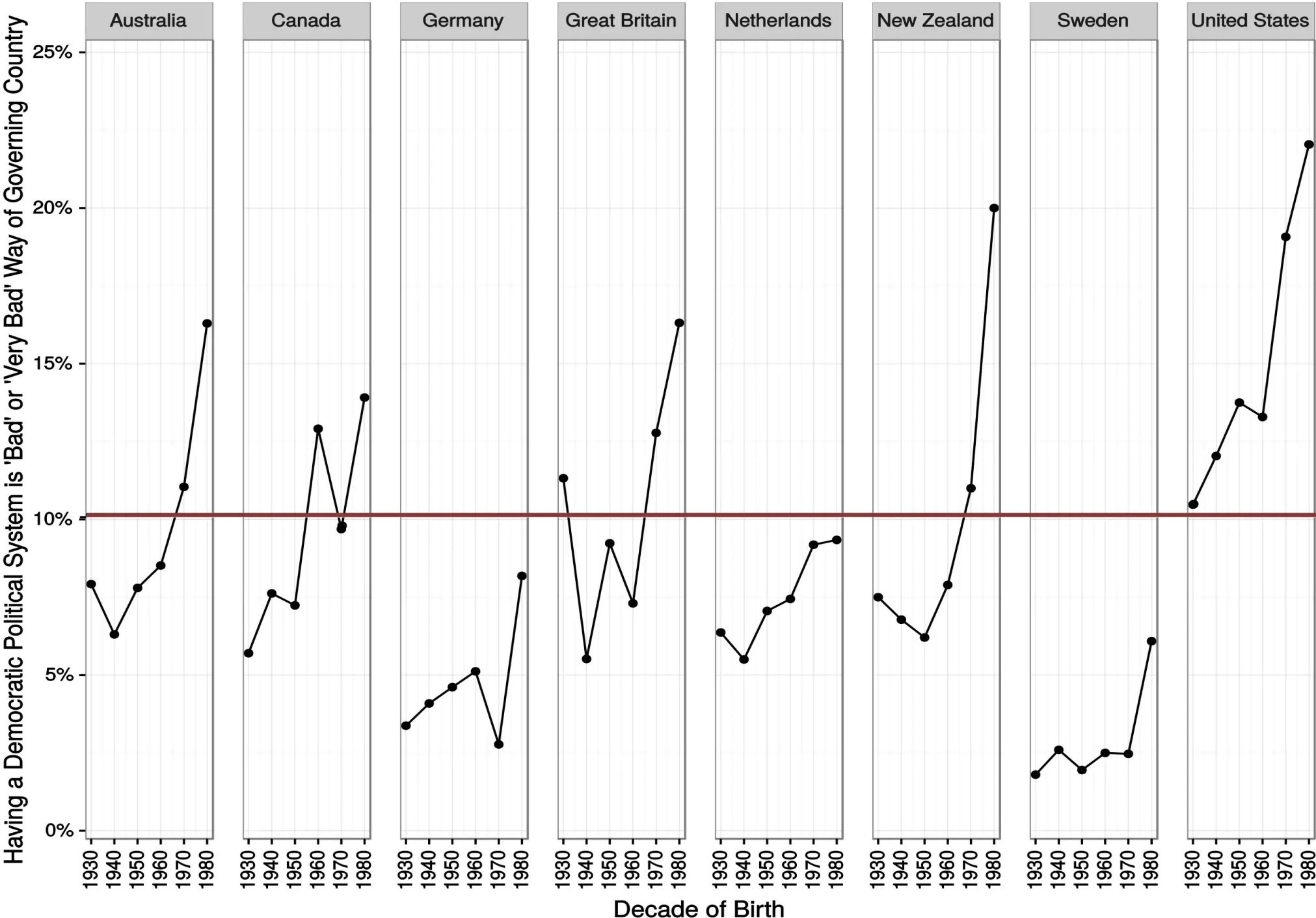
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/demokratifostran-i-forskolan---for-indviden-eller-kollektivet>

HUR GÅR DET FÖR DEMOKRATIN IDAG?

This is what Trump told supporters before many stormed Capitol Hill, ABC News, 7 januari 2021, <https://abcnews.go.com/Politics/trump-told-supporters-stormed-capitol-hill/story?id=75110558>

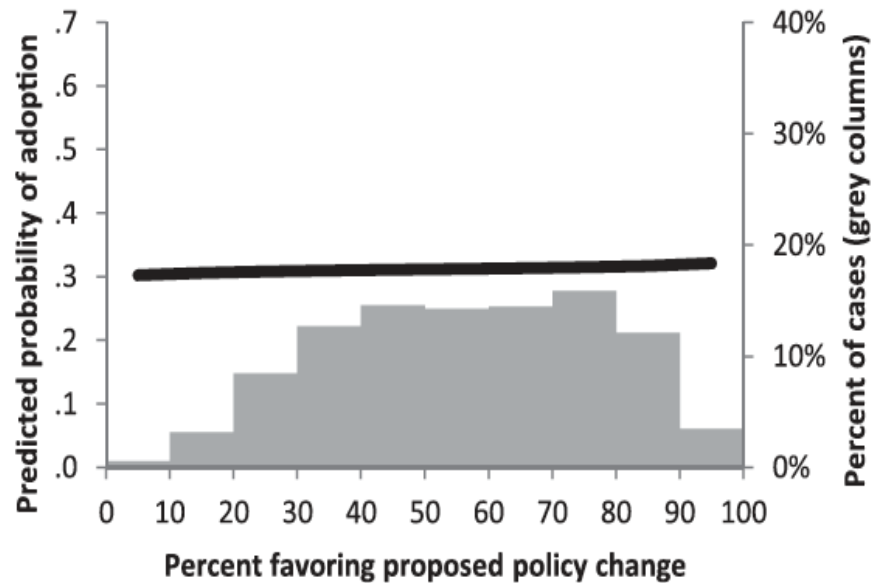

Andel som anser att demokrati är ett dåligt eller mycket dåligt sätt att styra – jämförelse mellan åtta länder 1930-1990

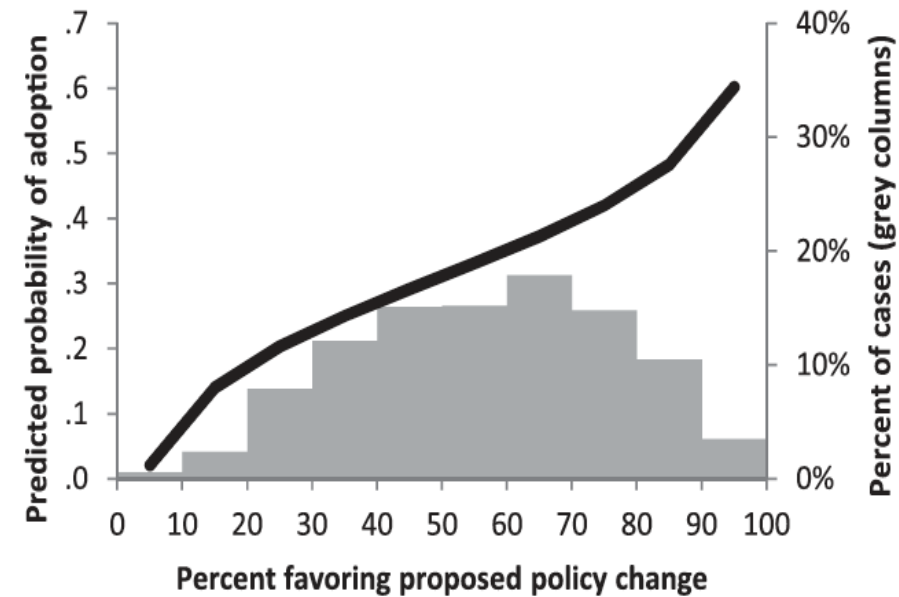
Global Country Average

Yascha Mounk & Roberto Stefan Foa, "Yes, people really are turning away from democracy", *Washington Post*, 8 december 2016.

Average Citizens' Preferences

Economic Elites' Preferences

- 1.779 nationella politiska beslut 1981-2002 jämfördes med olika gruppers åsikter.
- Amerikanska genomsnittsmedborgare har inget eller mycket litet inflytande på nationella politiska beslut; oberoende av om en liten minoritet eller en stor majoritet av dem stödjer en politisk åtgärd, är sannolikheten för att åtgärden genomförs c:a 30% .
 - Om en majoritet av den ekonomiska eliten (de 1-10% med högst inkomst) stödjer en politisk åtgärd, är sannolikheten mycket större för att den genomförs än om bara en minoritet av eliten stödjer den.
- I de fall där besluten överensstämmer med genomsnittsamERICANERNAS åsikter, beror det på elitens inflytande ("demokrati av en slump").

◦ I det postdemokratiska samhället kan man alltjämt utöva sin rösträtt och således tvinga fram regeringsskifte, men den offentliga politiska debatten är ett hårt styrt skådespel, bevakat av rivaliserande grupper av experter i övertygandetekniker, som styr den till ett litet antal frågor som experterna väljer. Det stora flertalet medborgare förhåller sig passiva, överksamman, till och med apatiska, och svarar bara på de signaler som sänds till dem. Bakom kulisserna formas politiken i möten mellan representanter för den folkvalda regeringen och en elit som till största delen företräder det privata näringslivets intressen.

Colin Crouch, *Postdemokrati*, 2011 (2004)

Demokrati – två modeller

”Maximal” deltagardemokrati (Colin Crouch, 2004)

- - Medborgarna fattar beslut genom diskussion där alla i princip är jämlikar
- - Förutsätter
 - medborgerligt engagemang
 - medborgarna håller sig välinformerade
 - förmåga att formulera åsikter och tänka kritiskt
- - Politiska åsikter och preferenser *formas* i diskussion med andra

Elitkonkurrens (Joseph Schumpeter, 1942)

- - Demokrati som marknadsprocess – väljarna ”konsumenter” och politiker och offentliga tjänstemän producenter av politiska tjänster.
- - Eliter konkurrerar om folkets röster för att få makt.
- - Folket deltar i demokratin framförallt genom allmänna val.
- - Folket väljer utifrån oberoende formade åsikter och preferenser

Hur skapa tilltro till samtalets möjligheter?

Det kommer att bli en ovansklig ära i framtiden för oss att ha varit fasta, att ha stått raka, att ha trott att alla viktiga samhällsfrågor, som kommer opp när det gäller att gestalta samhällets liv, stifta lagar, utöva myndighet och så vidare kan och måste avgöras genom kloka, erfarna, fria, oförtryckta och oförtryckande mänskors samtal. Det fria samtalet är den stora metod mänskligheten funnit och som jag tror på. Det gäller att försvara det fria samtalet.

Eyvind Johnson, *Grupp Krilon*, roman, 1941.

VAD BÖR GÖRAS?

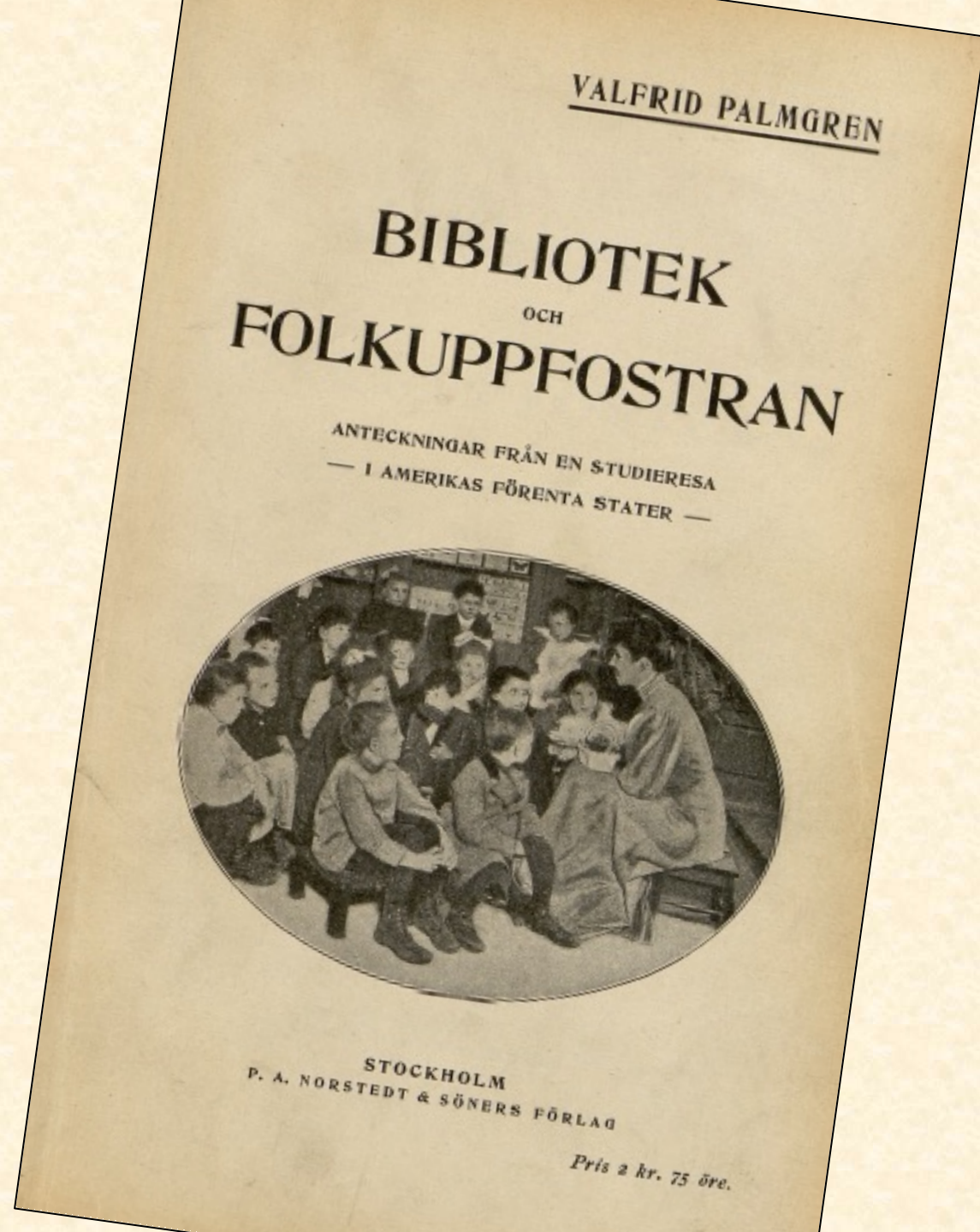
- OCH HUR KAN SKOLA, FOLKHÖGSKOLA M FL
BIDRA?

Biblioteken som bildningsmedel

I Amerika anses individens hela uppfostran otänkbar, utan att han lär sig att självständigt begagna boken som ett medel till ständigt fortsatt själfuppfostran, själfutveckling. Under det vi knappast veta af något annat uppfostringssystem för våra barn än skolan, har i Amerika biblioteket länge gått hand i hand med skolan [...]

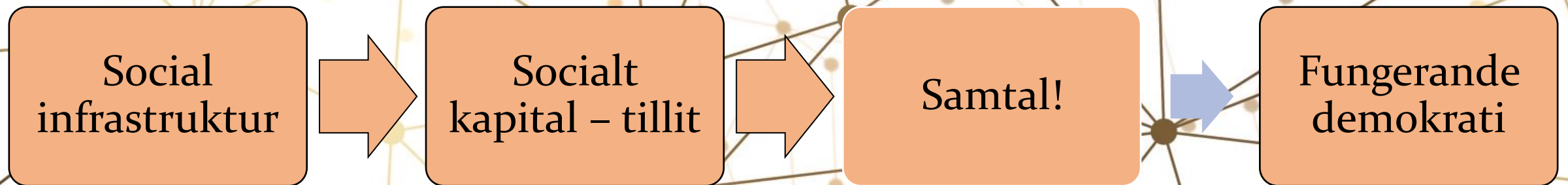
Som uppfostringsmedel hafva biblioteken i Amerika två uppgifter, å ena sidan barnens och skolungdomens uppfostran, å den andra ungdomens och de fullväxtas vidare uppfostran efter skolans slut.

Valfrid Palmgren, *Bibliotek och folkuppfostran: anteckningar från en studieresa i Amerikas Förenta stater*, Norstedt, Stockholm, 1909, s. 13-14.

[...] det jag kallar social infrastruktur: de fysiska platser och organisationer som formar de sätt på vilka människor interagerar. Social infrastruktur är inte "socialt kapital" – ett begrepp som ofta används för att mäta människors relationer och nätverk – utan de fysiska villkor som avgör om socialt kapital utvecklas. När den sociala infrastrukturen är väl utvecklad skapas kontakter, ömsesidigt stöd, samarbete mellan vänner och grannar; när den förfaller bromsas den sociala aktiviteten och familjer och individer måste klara sig på egen hand. Social infrastruktur har en avgörande betydelse därför att möten ansikte mot ansikte på lokal nivå – i skolan, på lekplatsen, i krogen på hörnet – är byggstenarna för allt samhällsliv.

Eric Klinenberg, *Palaces for the People*, "Introduction", min översättning.

Infrastruktur för medborgerlig bildning

Demokrati

Lokala initiativ
för social
infrastruktur m

Folkhögskolor,
bildningsförbund
m m

Medborgerlig
bildning och
social
infrastruktur

Individuell
självbildning

Skola

Bibliotek

Hösten 2018 etablerade organisationen Helamalmö, vilken jag företräder, en omfattande social infrastruktur i det av polisen klassade "särskilt utsatta" området Nydala i Malmö. Vår idé var att på lokalbefolkningens premisser möta grundläggande behov och önskemål, återinföra välfärdsinstanser i området, ha stort fokus på barn och unga samt rikta särskilda insatser mot antisociala element.

Vi ingick samarbete med det kommunala fastighetsbolaget MKB och hyrde en tusen kvadratmeter stor lokal som bas för verksamheten. Vi tillbringade sedan månader i området för att skapa relationer och kartlägga behov, varefter vi vände oss till kommunen, näringslivet och föreningslivet för hjälp att förverkliga dessa. Femtio resursstarka aktörer är i dag knutna till verksamheten och området. Drygt sjuttio kulturella, idrottsliga och sociala aktiviteter bedrivs i veckan, med tusentals besökare i månaden. Vi serverar tre gratis mål mat om dagen.

Tillsammans med Malmö stadsbibliotek har vi byggt det första områdesbiblioteket på Nydala på årtionden, vi har etablerat en avdelning för Malmö universitet och ungdomsmottagningen, en enhet för kostnadsfri juridisk rådgivning, Fitness24Seven har byggt ett komplett gym i lokalerna för träning utan krav på gymkort, med mera.

Resultatet talar för sig självt: Ett år senare, hösten 2019, hade brottsligheten minskat, samhörigheten ökat, och mest anmärkningsvärt, den upplevda tryggheten på Nydala hade ökat med nästan åtta procent (66,9–74,7 procent). Det är mest i alla MKB-områden i Malmö.

Exempel på hur man kan jobba med social infrastruktur

Nicolas Lunabba, "Vi måste tänka längre än vad batongen räcker", *Expressen*, 7 aug 2020, <https://www.expressen.se/kvallsposten/debatt-kvp/vi-maste-tanklangre-an-vad-batongen-racker/>

Bildning – en del av infrastrukturen för en levande demokrati

- breda kunskaper för välinformerade demokratiska beslut
- färdigheter för deltagande i demokratisk diskussion (argumentation, kritiskt tänkande m.m.)
- engagemang i det gemensamma
- få in alla i det demokratiska samtalet
- ”social infrastruktur” för att bygga tillit, samarbete, samtal
- ...

